

Wójcik, Zbigniew

Czechosłowackie periodyki i inne wydawnictwa ciągle z zakresu historii przyrodoznawstwa i techniki

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 21/2, 365-370

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z C Z A S O P I S M

CZECHOSŁOWACKIE PERIODYKI I INNE WYDAWNICTWA CIĄGŁE Z ZAKRESU HISTORII PRZYRODOZNAWSTWA I TECHNIKI

1

Informacja niniejsza ograniczona jest do krótkiej charakterystyki niektórych wydawnictw periodycznych bądź ciągłych ukazujących się w ostatnich latach w Pradze. Publikuje je: Oddělení pro dějiny přirodních věd a techniky Ústavu československých a světových dějin ČSAV, Československa společnost pro dějiny věd a techniky ČSAV, Národní technické muzeum¹. Przegląd ten ogranicza się do publikacji nadsyłanych ostatnio do redakcji „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” bądź niżej podpisanego.

2

„Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum”. Prague 1965. *Special issue 1*, 194 s.; Prague 1966. *Special issue 2*, 146 s.; Prague 1967. *Special issue 3*, 132 s.; Prague 1971. *Special issue 5*, 359 s., ilustr. bibliogr. w notkach bądź na końcu artykułów.

W latach 1965—1974 Oddział Historii Nauk Przyrodniczych i Techniki Instytutu Czechosłowackiej i Światowej Historii CSAN opublikował siedem zeszytów powyższego wydawnictwa. Posiadamy cztery z nich, a o pozostałych mamy informacje bibliograficzne². Wydawnictwo drukowane jest tzw. małą techniką, a umieszczone w nim zazwyczaj krótkie opracowania ukazują się w językach kongresowych i dotyczą zwykle ogólnych problemów historii nauki i techniki w Czechosłowacji bądź na świecie. Cztery pierwsze zeszyty serii ukazały się pod redakcją Lubosa Nový'ego przy współpracy innych historyków; zeszyt piąty zredagował L. Nový.

Podaję krótką charakterystykę zawartości poszczególnych zeszytów. Pierwszy z nich zawiera 9 artykułów dotyczących matematyki, chemii, fizyki, astronomii i techniki (m.in. hutnictwa). Większość z nich — zwłaszcza z historii techniki — dotyczy przede wszystkim ziem czechosłowackich, ale są też opracowania wchodzące w krąg historii powszechnej, jak np. o postępach fizyki

¹ Obszerne opracowanie na temat historii nauki w Czechosłowacji zamieściła T. Ostrowska w artykule *Organizacja historii medycyny w Czechosłowacji* zamieszczonym w nr. 3 z 1972 r. „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

² Niektóre dane bibliograficzne podaję na podstawie prospektu publikacji z zakresu historii nauki i techniki w Czechosłowacji nadesłanego z Oddziału Historii Nauk Przyrodniczych i Techniki z 1974 r.

w Europie zachodniej w epoce Oświecenia. Dla czytelnika polskiego wielką wartość ma opracowanie L. Nový'ego pt. *L'histoire de la science et de la technique en Tchécoslovaquie*. Autor omówił w nim publikacje z tej dziedziny wiedzy ukazujące się w ostatnich latach w Czechosłowacji (zarówno periodyki, wydawnictwa ciągle jak i druki zwarte) oraz podał informacje na temat organizacji badań nad historią nauki i techniki na terenie Czech i Słowacji.

Zeszyt drugi omawianej serii zawiera opracowania z historii, fizyki, chemii, matematyki, astronomii oraz informacje bibliograficzne o czasopiśmie „Sbornik pro dějiny přirodních věd a techniky” („Acta” są jego numerami specjalnymi). Znajdujące się w numerze opracowania mają luźny związek z rozwojem nauki na ziemiach czechosłowackich. Omawiając jednak twórczość takich uczonych, jak: Otto Guericke, Marsile Ficin, Bernard Bolzano, Arthur Cayley, podkreślają autorzy poszczególnych prac recepcję dzieł tych badaczy na ziemiach czeskich.

Zeszyt trzeci poświęcony jest 300-leciu zgonu Joannesa Marcusa Marci, który w 1639 r. opublikował w Pradze traktat *De proportionibus motus seu regula sphygmica ad celeritatem et tarditatem pulsuum ex illius motu ponderibus geometricis liberato absequere errore mantendam*. Traktat ten przedrukowano w całości metodą fotooffsetową. Ponadto w trzech artykułach podano biografię autora, jego osiągnięcia medyczne i w zakresie mechaniki, a także bibliografię publikacji. Część druga zeszytu trzeciego zawiera materiał z międzynarodowego sympozjum nt. *Revolucja nauki w XVII w. a nauki matematyczne i fizyczne*, które odbyło się w Pradze w 1967 r. Z czterech referatów tego sympozjum zamieszczonych w zeszycie — zwrócę uwagę na opracowanie J. R. Ravetza pt. *The evolution of Science and its history*.

Zeszyt czwarty czasopisma ukazał się w 1971 r. Zawierał dalszy ciąg opracowań z sympozjum na temat rewolucji naukowej w XVII w. Dotyczyły one różnych aspektów rozwoju matematyki i fizyki, a autorami byli wybitni znawcy problemu: A. P. Juskiewicz, I. B. Cohan i inni.

Zeszyt piąty ukazał się w końcu 1971 r. Jest to kolejny tom monotematyczny pod ogólnym tytułem *Główne etapy organizacji nauki na ziemiach czeskich począwszy od połowy XVIII wieku*. Z sześciu opracowań cztery omawiają chronologicznie rozwój instytucji naukowych na ziemiach czeskich do 1939 r. Pozostałe dwa dotyczą pewnych zagadnień szczególnych: anatomii roślin, rachunku macierzowego. Z różnych względów dwa opracowania L. Nový'ego o rozwoju nauki w Czechach w drugiej połowie XVIII i do lat sześćdziesiątych XIX w. mogą zainteresować polskich historyków nauki. Pierwszy z artykułów omawia m.in. działalność naukową i organizacyjną I. Borna, który wywarł niemały wpływ na rozwój myśli technicznej w Polsce za czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego, uczył Polaków w Bańskiej Szczawnicy i Wiedniu, a także pozostawał w kontaktach z polskimi specjalistami. W drugim artykule Nový opisał m.in. działalność J. E. Purkyniego, pozostającego w kontaktach z przyrodnikami i filologami polskimi we Wrocławiu, Krakowie i innych miastach. Interesująca jest także rozprawa J. Mandlerovej o społecznych uwarunkowaniach rozwoju instytucji naukowych na ziemiach czeskich w latach 1860—1918. Autorka wskazuje m.in., iż wielu Polaków studiowało zwłaszcza na uczelniach technicznych Czech (choćby Przybram). Sporo Polaków, pracowników instytucji wiedeńskich, penetrowało ziemie czeskie podczas studiów terenowych, wywierając wpływ na rozwój badań społecznych organizacji regionalnych.

O dwóch pozostałych zeszytach serii podają informacje tylko na podstawie notek bibliograficznych. Pierwszy z nich ukazał się w 1973 r. Znajdowały się w nim materiały z IV Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, który obradował w Pradze w 1937 r. Natomiast siódmy numer z 1974 r. zawierał materiały opracowane przez słowackich i czeskich historyków nauki i techniki opubliko-

wane z okazji obradującego wówczas w Japonii XIV Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki. Opracowania te dotyczyły rozwoju nauki (głównie matematyki i fizyki) począwszy od XVII w.

Z przedstawionych uwag wynika, że większość opublikowanych w serii opracowań dotyczy rozwoju nauk matematyczno-fizycznych. Część z nich omawia problemy nauki i techniki ziem czeskich i słowackich, choć znaczna liczba opracowań poświęcona jest problemom rozwoju nauki światowej. Poloników możemy doszukiwać się w tych opracowaniach drogą pośrednią — w artykułach cytowanych w notkach bibliograficznych. Dla historyków nauk przyrodniczych w Polsce zamieszczone prace mają jednak istotne znaczenie. Pozwalają bowiem pogłębić w wielu przypadkach naszą wiedzę o rozwoju nauki w środkowej Europie — zwłaszcza w XVII i XVIII w.

„Práce z dějin přírodních věd” 4. *Vývoj moderní vědeckých organizací v Československu*. Praha 1973, 318 s., ilustr., bibliogr., przy niektórych artykułach (przeważnie w przypisach).

Pod redakcją Luboša Nový'ego ukazał się w 1973 r. kolejny numer wzmiankowanego wydawnictwa — poświęcony dziejom nauk przyrodniczych w Czechosłowacji. Wydawcą jest Oddział Historii Nauk Przyrodniczych i Techniki Instytutu Czechosłowackiej i Światowej CSAN oraz Czechosłowackie Towarzystwo Historii Nauki i Techniki CSAN. W zeszycie zamieszczono materiały z konferencji naukowej np. *Rozwój nowoczesnych organizacji badawczych w Czechosłowacji*, która odbyła się na 20-lecie powstania Czechosłowackiej Akademii Nauk w Pradze w dniach 16—17 października 1972 r.

Przed scharakteryzowaniem najnowszego numeru wydawnictwa podam krótką informację o poprzednich zeszytach. Pierwszy z nich ukazał się w 1969 r. i zawierał m.in. rozprawę V. Eisnerovej *Botanika na ziemiach czeskich w drugiej połowie XIX w.* Dwa lata później ukazał się zeszyt następny z obszerną rozprawą J. Bergana i zespołu współpracowników pt. *Zróżdta do dziejów nauk biologicznych w archiwach Pragi*. Trzeci numer został opublikowany w 1972 r. z rozprawą *Lista periodyków zagranicznych z zakresu historii nauk przyrodniczych i techniki*.

W numerze 4 zamieszczono 21 opracowań. Jedno z nich napisał L. Nový (kierownik Oddziału Historii Nauk Przyrodniczych i Techniki w Pradze), a drugie J. Tibenský (kierownik analogicznej placówki w Bratysławie). Obydwa opracowania charakteryzują w formie ogólnej rozwój wiedzy na ziemiach Czechów i Słowaków przed powstaniem Czechosłowackiej Akademii Nauk (1952) i Słowackiej Akademii Nauk (1953). Pozostałe opracowania dotyczą zagadnień bardziej szczegółowych. Tak np. J. Haubelt pisał o początkach nowoczesnych badań naukowych na ziemiach dzisiejszej Czechosłowacji w XVI—XVIII w. Kilka kolejnych artykułów dotyczy rozwoju nauki w XIX i XX w., a w tym opracowanie J. Barana jest szkicem dziejów Czeskiej Akademii Nauki i Sztuki. Jeden z artykułów dotyczy np. przyrodniczych osiągnięć badawczych Muzeum Narodowego w Pradze w okresie międzywojennym, zresztą naszkicowanych bardzo ogólnie.

W artykule J. Načkovský'ego, dotyczącym czasów poprzedzających powstanie Czechosłowackiej Akademii Nauk, znajduje się nieco informacji o kontaktach naukowych z Polską. Są tu dane o powstałej po ostatniej wojnie komisji współpracy polsko-czechosłowackiej, w której działali m.in. W. Sierpiński, M. Smiałowski, J. Groszkowski. Kontaktów międzynarodowych CSAN dotyczy opracowanie B. Rosickiego. Z pracy tego autora wnosić można, że przez 20 lat istnienia CSAN i PAN nie podjęto bardziej ścisłej współpracy badawczej pracowników obydwu instytucji. Pozostałe artykuły dotyczą rozwoju niektórych ośrodków badawczych (np. w Brnie), dziejów pewnych dyscyplin, a głównie fizyki, biologii, medycyny.

„Dějiny věd a techniky”. Vydava Čs. společnost pro dějiny věd a techniky v Akademii. Red. Luboš Nový. Ročník 4: 1971 nr 3 i 4 s. 129—260; R. 5: 1972 nr 1—4, 260 s.; R. 6: 1973 nr 1—4, 256 s.; R. 7: 1974 nr 1—4, 256 s.; R. 8: 1975 nr 1—3, 178 s., ilustr., bibliogr. w notkach.

„DVT” — taki właśnie skrót tytułu czasopisma znajduje się na okładce, pierwszej stronie oraz stronach działowych — jest edytorsko periodykiem najciekawszym. Staranny skład tekstu (różnorodna czcionka), kolorowe okładki (każdy rocznik inny), maksymalne wykorzystanie miejsca (w tym okładki) bez zatury czytelnosci, to elementy zachęcające do zapoznania się z czasopismem. Do tego dodać należy, że artykuły drukowane są w językach czeskim i słowackim oraz ze streszczeniami w językach kongresowych (niekiedy są nawet dwa). Głównym redaktorem jest znany nam już z poprzednio omówionych periodyków Luboš Nový. Do Rady Redakcyjnej wchodzi znani historycy nauki i techniki Czechosłowacji.

Układ poszczególnych numerów jest w zasadzie stały. Zawsze znajdują się artykuły, dyskusje, komunikaty, recenzje, notatki bibliograficzne, informacje o zawartości czasopism z historii nauki i techniki, kronika, sygnały o książkach nadesłanych. Okresowo zjawiają się inne działy, np. o nauczaniu historii nauki i techniki, komunikaty o kongresach, selektywne bibliografie itp.

W omówieniu niniejszym ograniczam się jedynie do przedstawienia niektórych danych dotyczących treści periodyku. Wiele artykułów wiąże się z rozwojem nauki i techniki na ziemiach czechosłowackich. Do takich zaliczyć można np. opracowanie V. Orela pt. *Pewne problemy odkrycia G. Mendla i jego ewolucyjne aspekty* (R. 5: 1972 s. 121—133) czy praca J. Honsa *Lokalizacja, założenie i rozpoczęcie budowy pierwszego dworca kolejowego w Brnie* (R. 8: 1975 s. 125—145). Artykuły tego typu stanowią znaczny procent zawartości poszczególnych roczników. Są jednak opracowania poświęcone wybitnym uczonym, którzy mieli — rzecz zrozumiała — luźny związek z rozwojem nauki na ziemiach czeskich. Do takich zaliczam wartościowe studium V. R. Novotný'ego *O dziele Justusa Liebiga* (R. 7: 1974 s. 193—202), wybitnego niemieckiego chemika organika. Zresztą autor dał charakterystykę prac Liebiga na tle rozwoju uprawianej przez niego dyscypliny w różnych ośrodkach badawczych Europy, a w tym także w Petersburgu.

W niektórych rocznikach znajdują się artykuły autorów z poza Czechosłowacji. Tak np. w nr 2 z 1975 r. „DVT” znajduje się artykuł A. T. Grigorjana i S. J. Płotkina w 150-lecie Akademii Nauk ZSRR. Artykuł został nadesłany wówczas, gdy specjalny zeszyt czasopisma (nr 3 z 1974 r.) — poświęcony obchodom jubileuszu tej instytucji — był już wydrukowany. W zeszycie tym zamieszczono wiele ciekawych opracowań, m.in. artykuł — mieszkającej w Pradze Polki — B. Krzemińskiej pt. *Założenie Akademii Nauki i Sztuki w Piotrogradzie w l. 1724—1725*, J. Barana *Nowa literatura do dziejów Akademii Nauk ZSRR*. W niniejszych opracowaniach znajdują się m.in. listy D. Mendelejewa, W. I. Wiernadskiego do badaczy czeskich.

Wiele artykułów historyków nauki z innych krajów — drukowanych w „DVT” — dotyczy problemów nauczania historii nauki i techniki. M.in. w nr. 2 z 1975 r. znajduje się artykuł I. Stasiewicz-Jasiukowej z Polski i H. Wussinga z NRD. W kolejnym numerze są dwa artykuły historyków z ZSRR. a w nr. 1 z tegoż roku o nauczaniu historii nauki w szkołach Rumunii pisze G. Ş. Andonie.

Poszczególne zeszyty „DVT” zawierają różnorodny materiał, który może zainteresować wszystkich historyków nauki i techniki, a także historyków kultury materialnej. Jest rzeczą zrozumiałą, że większość artykułów poświęcona jest przede wszystkim naukom przyrodniczym i technice. Inne problemy rozwoju nauk przewijają się zwłaszcza w artykułach o historii organizacji instytucji

naukowych. Taki dobór opracowań jest następstwem zapatrywań na zakres tematyczny dyscypliny. Problemy rozwoju nauk społecznych są przeważnie przedmiotem zainteresowania filozofów.

Podkreślić należy, że redakcja „DVT” ma aspiracje informowania czytelników o wszystkich poważniejszych wydarzeniach dotyczących historii nauki i techniki na świecie. Stosunkowo dużo danych o działalności historyków nauki i techniki dotyczy największych ośrodków, a więc: ZSRR, Anglii, RFN, NRD, Francji, USA. Systematycznie umieszcza się także sporo wzmianek o ważniejszych publikacjach ukazujących się w Polsce.

Wspomniałem uprzednio o artykule I. Stasiewicz-Jasiukowej pt. *Nauczanie historii nauki i techniki w Polsce*. Jest to opracowanie o tyle ciekawe, że poza materiałem analitycznym, podaje również wykład polskiej koncepcji historii nauki ujmującej całokształt twórczej myśli naukowej, a nie tylko grupy nauk przyrodniczych i technicznych³. Z zadowoleniem przeczytałem krótką charakterystykę opublikowanej w języku czeskim w Pradze w 1973 r. przez oficynę „Odeon” klasycznej już książki Jana Śniadeckiego *O Kopernikovi* (R. 6: 1973 nr 3 s. 176). Zresztą rocznica kopernikańska ma bogaty serwis informacyjny, na który składają się wzmianki o wydanych w Polsce publikacjach okolicznościowych, sprawozdanie ze specjalnej sesji w Pradze w 1973 r. i wiele innych.

Redakcja zamieszcza też omówienia poszczególnych tomów „Monografii z Dziejów Nauki i Techniki”, a także niektórych wydawnictw zwartych Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Systematycznie podawana jest treść poszczególnych numerów „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (niektóre artykuły są nawet szerzej omówione). Niekiedy omawiany jest też „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, „Zeszyty Naukoznawcze”, a także „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”.

Wydaje się, że historycy nauki i techniki w Czechosłowacji posiadają dość dobre rozeznanie w polskich nowościach wydawniczych, ważniejszych imprezach naukowych w naszym kraju oraz uczestnictwie polskich naukowców w poważniejszych wydarzeniach naukowych na świecie. Można byłoby jednak zakres wzajemnych informacji znacznie poszerzyć poprzez druk naukowych artykułów informacyjnych polskich historyków nauki i techniki w Czechosłowacji, a czechosłowackich w Polsce. Artykuł I. Stasiewicz-Jasiukowej rozpoczyna — mam nadzieję — tę pożyteczną współpracę.

„Studie z dějin hornictví”. Národní technické muzeum Praha. Red. Jiří Majer. 3: 1973, 320 s.; 4: 1973, 348 s.; 5: 1974, 265 s.; 6: 1975, 189 s.

W ramach czasopisma „Rozpravy Národního technického muzea w Praze” od 1971 r. ukazuje się seria specjalistyczna poświęcona dziejom górnictwa. Do 1975 r. wydano 6 zeszytów. Artykuły drukowane są głównie po czesku i zaopatrzone w streszczenia w językach kongresowych. Pod wieloma względami rocznik ten przypomina dawniej wydawane w Polsce „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”. Jest oczywiście zawężony do jednej grupy zagadnień, ale traktuje je szerzej: od geologii, przez analizę górniczej myśli technicznej, problemy historii gospodarczej, po zagadnienia historii kultury.

Większość artykułów omawia dzieje niektórych wyrobisk złota, srebra, miedzi, węgla kamiennego w Czechach i na Morawach, a także na Słowacji. Jest to zjawisko bardzo typowe w kraju, w którym wyczerpują się zasoby surowców

³ Autorka przedstawiła swój referat znacznie wzbogacony nowymi materiałami na posiedzeniu Komisji do Spraw Upowszechniania i Nauczania Historii Nauki i Techniki przy Komitecie Historii Nauki i Techniki PAN w dniu 23 X 1975 r. w Warszawie.

mineralnych i w związku z tym poszukiwane są sposoby ponownego udostępnienia dawnych kopalń — niegdyś nierentowanych. Zmiana metod pozyskiwania kopalin czyni wyrobiska te atrakcyjnymi gospodarczo. Rzecz zrozumiała, że wszelkie pospieszne otwieranie porzuconych sztolni jest ryzykowne. Dlatego w Czechosłowacji pracują obecnie większe zespoły, które analizują zawartość archiwów i bibliotek w kraju, a także Austrii i NRD. Każdego roku odbywają się spotkania historyków w Narodowym Muzeum Techniki w Pradze. Przedstawiane tam ostatnie wyniki badań trafiają do „Studiów z Dziejów Górnictwa” bądź innych wydawnictw specjalistycznych.

Z tego — co napisałem — wynika, że tematyka poszczególnych opracowań jest bardzo zawężona. Są jednak artykuły dotyczące np. związków górniczych polsko-czeskich. Przykładem tego może być opracowanie J. Pošvařa pt. *Kutnohorska miedz a polski otów* (nr 5 s. 82—89). Autor legitymuje się doskonałą znajomością naszej literatury przedmiotu. W innym artykule w tym samym numerze (s. 224—239) R. Magula pisze *O katastrofach naturalnych w górnictwie* podając m.in. wypadek zalania korytarzy w Wieliczce w 1868 r. Zważywszy na nasze wielowiekowe kontakty w dziedzinie górnictwa, a także wspólne problemy badawcze w obszarach przygranicznych (np. na Śląsku), wartość przedstawionych opracowań dla czytelnika polskiego jest bezsporna. Oczywiście są również inne opracowania szczególnie nas interesujące: bibliografie, problemy rozwoju inwentaryzacji zasobów, sprawa ewolucji prawa górniczego itp.

3

Przedstawiony przegląd zawartości niektórych czasopism czechosłowackich, ukazujących się w ostatnich latach, wskazuje, że nasi południowi sąsiedzi są bardzo czynni w zakresie badań nad dziejami nauki i techniki. Centrum badań w tym zakresie znajduje się przede wszystkim w Pradze, a koordynatorem prac jest Oddział Historii Nauk Przyrodniczych i Techniki.

Warto podkreślić, że obok periodyków i wydawnictw ciągłych ukazuje się w Czechosłowacji znaczna liczba monografii zwykle o poważnej wartości. Niektóre z nich recenzowałem uprzednio w różnych numerach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”⁴.

Kończąc ten przegląd pragnę dodać, że w informacji bibliograficznej — rozsyłanej przez Oddział Historii Nauk Przyrodniczych i Techniki Instytutu Czechosłowackiej i Światowej Historii CSAN — wymieniono dziesięć tytułów periodyków, poświęconych niektórym problemom interesującej nas dziedziny. Przytaczam ich tytuły dla ogólnego zorientowania w tematyce: „Sborník Národního technického muzeu v Praze. Acta musei nationalis technici Pragae”, „Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Tractatus musei nationalis technici na Slovensku”, „Folia Mendeliana”, „Fontes scientiarum in Bohemia florentium Pragae”, „Bibliografie a prameny k dějinám techniky”, „Z dějin vied a techniky na Slovensku”, „Folia Mendeliana”, „Fonles scientiarum in Bohemia florentium ilustrantes”, „Zborník Slovenského banského múzea Banská Štiavnica”, „Ročenka Slovenského technického múzea Kôšice”, „Zborník prác lesníckeho, drevarského a poľnohospodárskeho muzea Zvolen”, „Agricultura Nitra”.

Zbigniew Wójcik

⁴ Por. recenzję monografii Š Butkoviča o opalu z Dubinku R. 17: 1972, s. 140—142), J. Haubelta o I. Bornie (R. 19: 1975, s. 158—160), monografii o Geologicznej Asocjacji Karpacko-Bałkańskiej (R. 20: 1975, s. 132—133), F. Vitaška o rozwoju ośrodka geograficznego na Morawach (R. 20: 1975 s. 362—364) i inne.